

ВОЕННОМОРСКИТЕ СИЛИ НА Р БЪЛГАРИЯ – 140 ГОДИНИ В СЛУЖБА НА РОДИНАТА И УТВЪРЖДАВАНЕТО НА БЪЛГАРСКАТА ДЪРЖАВНОСТ

Капитан Гранг Камен Кукуров, Началник на Щаба на Военноморските сили

Българите-държавотворци и морето

Безспорни исторически факти сочат, че българите като народ са си завоювали правото да бъдат наричани държавотворци. От самото формиране на българската народност около първото хилядолетие преди н.е., през Кубратовата Велика България, възникването на Аспаруховата Дунавска България, развитието на трите български държави в земите ни и до наши дни, българите са доказали, че владеят изкуството да градят държава с цел, както да защитят своята национална идентичност, така и да допринесат за развитието на човешката цивилизация. Очевидно тази дарба е наследена и от нашите предци, които са възстановили българската държава през 1878 г. и с право са се нарекли „строители на съвременна България“. За кратко време тези прозорливи българи са поставили основите на всички необходими институции за функционирането и утвърждаването на българската държавност. Тяхната далновидност проличава и в създаването на българския военен флот на 12 август 1879 г. в гр. Русе като жизненоважна държавна институция.

Целта на настоящия доклад е да се очертаят основните характеристики и организационни особености на Военноморските сили на Р България, формирани по време на тяхната 140-годишна история. Без претенции за изчерпателност, чрез ретроспективен преглед на важни за военния ни флот събития ще се опитам да покажа ролята на военноморските ни сили като гарант за суверенитета и държавността на България.

12 август 1879 г. – началото

Вдигането на българския военноморски флаг на 13-те подарени от Русия кораби и катери на Дунавската флотилия има за цел не само да допринесе за увеличаване бойните способности на младата българска войска, а също така да се даде ясна заявка за амбицията на нашата държава да декларира и отстоява своя суверенитет в морските пространства и река Дунав. Изпреварвайки Сърбия, която по това време няма свой речен флот, и изравнявайки се с Румъния в това отношение, България излиза смело на международната сцена на дипломатията, икономиката и търговския стокообмен, където достъпът до морските и речните пътища за комуникация е определящ фактор за просперитета на дадена нация. По този начин, още със своето създаване, българският военен флот се развива не само като вид въоръжени сили, защитаващ националния суверенитет, но и като държавна институция, създаваща условия за икономически напредък на България. Тези две функции – отбранителна и икономическа – са общопризнати постулати във военноморската наука, които и днес имат основополагаща роля при формулиране мисията на българските ВМС „... да гарантират морския суверенитет на Р България и защитават националните интереси в морските пространства...“.

Последващите години след вдигането на българския военноморски флаг в гр. Русе са белязани с усилен и целенасочен организационна дейност, в резултат на което възникват и се развиват жизненоважни структури за пълноценното функциониране на военния ни флот. Създават се Флотският арсенал с кораборемонтни и корабостроителни възможности, Морското училище и Машинната школа като предшественици на Висшето Военноморско училище, Хидрографската служба, Военноморският музей и Флотският духов оркестър. Това са военни формирования, чиито горди наследници днес не само продължават да са органично свързани с ВМС на Р България, но и са утвърдени обществени институции,

получили национално и международно признание. По този начин още в зората на флотската ни летопис се формира една актуална за всички времена черта на родните ни ВМС, характеризиращи ги като ефективно функционираща и цялостно завършена система от бойни, осигуряващи, логистични и образователни структури. В случая вече можем да говорим за наша военноморска традиция да се полагат особени грижи за запазването не само на корабния състав, но и за хармоничното развитие на всички органи и институции, съхраняващи миналото, осигуряващи настоящето и гарантиращи бъдещето на българските военноморски сили.

Военноморското образование

Сред този конгломерат от флотски институции особено внимание заслужава военноморското образование. Причината за това е, че развиването на способността да се обучават и образоват кадри за военния ни флот е доказателство за жизнеността на българските ВМС. Създаденото през 1881 г. в гр. Русе Морско училище дава началото на една важна за България флотска традиция – качествено морско образование на изключително високо ниво със световно признание. Вече 138 години устойчиво е развитието на най-старото българско техническо училище, което последователно носи имената Машинна школа, Унтерофицерска морска школа, Машинно морско училище, Военноморско на Негово Величество училище, Висше народно военноморско училище, за да се стигне до настоящото Висше военноморско училище „Н.Й.Вапцаров“. Високотехнологичната учебна база, най-високата национална акредитационна оценка като висше учебно заведение, световно признатите дипломи, световното лидерство в морското образование и наука, хилядите възпитаници от цял свят – това са само някои черти на родната ни флотска Алма Матер. Причините за завидното състояние на родната военноморска наука днес са няколко. На първо място, това е интегрираното обучение на кадри както за военния, така и за гражданския флот, и прилагането на най-високите стандарти на националното и световно висше образование. На второ място може да се посочи тясното обвързване на теорията и практиката чрез включването на обучаващите и обучаваните в ежедневната дейност на флота и привличане на действащи флотски офицери като преподаватели във военноморските училища и школи. И не на последно място е необходимо да се отбележи, че обучението на военноморски кадри в чужбина се разглежда не като алтернатива, а като допълваща съставка на родното ни морско образование, допринесла за признаването на дипломите на ВВМУ от Международната морска организация на ООН (ИМО) още през далечната 1960 г.

Бележити български военноморски офицери

Изключително важна характеристика за нашите ВМС е фактът, че те успяват още от самото начало да постигнат и до ден днешен да съхранят възможността да създават свои офицерски кадри, които да поемат умело в свои ръце съдбини не само на родния ни флот, но и на Българската армия и българската държава. Непосредствено след знаменитата 1879 г. се формира един забележителен корпус от български военноморски офицери, сред които са доайенът на българското морячество кап.Ір. Димитър Добрев, контраадмиралите Иван Вариклечков и Сава Иванов, кап.Ір. Георги Славянов, кап.Ір. Иван Михайлов, кап.Ір. Георги Купов, кап.Ір. Станчо Димитриев, кап.Ір. Коста Скутунов, кап.-лейт. Кирил Минков и много други. Тази плеяда от достойни българи, избрали да посветят себе си на воинския дълг, като се отдадат на суровото ежедневие на военноморската служба, израстват сред корабните екипажи на Дунавската флотилия и Морската част като истински строители на българските морски традиции. В трудните години на мирно съзидание те успяват със завидна настойчивост и находчивост да изградят, развият и съхранят военноморския ни флот, а в дни на бран проявяват героизъм и талант на морски офицери.

Пет личностни качества са характерни за военноморския офицерски корпус на България: високо общо и професионално образование, умело прилагане на практика на

овладените знания във военноморското дело, активна гражданска позиция, пропагандиране на българската морска идея и отдаденост на българското военноморско образование. Придобиването на тези качества са плод както на личните усилия в морските образователни институции, но и в резултат на формирането на една трайна и жива до днес традиция – българският военноморски офицер да полага особени грижи за образованието и обучението си. Тези достойни българи са осъзнали, че за да се овладее сложната материя на военноморското изкуство се изисква огромен обем специализирани знания, практически умения и не на последно място богата обща култура, включително и чуждоезикова. Необходимо е също така да се подчертае, че всичко казано дотук важи не само за първопроходците, но за следващите поколения флотски офицери включително и днес. Българските ВМС са дали на България министър на отбраната, заместник-министри на отбраната, началник на отбраната, заместник-началници на отбраната, депутати в Народното събрание, ръководители на държавни структури, образователни и научни учреждения, представители в международни организации и други институции, допринесли за издигането на световния имидж на България.

Дунавската флотилия в Сръбско-българската война

Скоро след своето създаване, на Дунавската флотилия, както и на Българската земска войска, се налага да премине през своето първо бойно кръщение, участвайки в Сръбско-българската война – изпитание, което българските военни моряци преодоляват с чест. Неоценим е приносът на Дунавската флотилия за успеха на героичната защита на Видинската крепост. Придадените миноносци и парни катери в подчинение на коменданта на крепостта успяват да пленят два противникови плавателни съда и да предотвратят възможността врагът да използва река Дунав в свой интерес. Същевременно корабите на младия ни военен флот осигуряват непрекъснати превози на личен състав и доставки на боеприпаси и въоръжение. В тези бойни действия се отличава корабът „Голубчик“ с иновативност, храброст и висок боен дух по време на своите 45 курса до и от обсадената крепост. В знак на признателност за проявеното мъжество, героят-защитник на Видин майор Атанас Узунов сваля своя орден „За храброст“ и го закача на гърдите на командира на кораба мичман Луцки. Така се ражда и най-важната флотска традиция – в дни на бран военните моряци активно да се включват в защитата на отечеството, давайки пример за родолюбие и саможертва.

Морска част във Варна

Необходимо е и да се отбележи, че независимо от проявената държавническа далновидност при създаването на Дунавската флотилия, развитието на военния ни флот често е белязан с прибързани и грешни политически позиции, поставящи под въпрос неговото съществуване. Така например, при гласуването на военен кредит в Народно събрание през 1896 г. представителят на Либералната партия Михаил Такев предлага да се закрие българският военен флот, а през 1908 г. следвайки тесни партийни интереси депутатът Георги Карабашев от Демократичната партия иска флотът да бъде заличен от списъка на въоръжените сили. И в двата случая много скоро след изразяването на тези позиции военнополитическата реалност доказва, че те са погрешни. В първия случай благодарение на Дунавската флотилия, България успява да съхрани суверенитета на дунавските си острови по време на румънско-българската криза през 1900 г., а във втория случай атаката на миноносеца „Дръзки“ през 1912 г. допринася за успеха на Балканската война. Налице са и други примери, но по-важното в случая е изводът, че недооценяването ролята и пренебрегването развитието на военноморските сили водят до заплаха за националния суверенитет.

В този контекст трябва да се разглежда и преместването на българския военен флот през 1897 г. на Черно море. Това е важен държавен акт от национално значение по пътя към извоюване на пълната независимост на България. Чрез него и чрез закупуването на

мореходни кораби като крейсера „Надежда“ и шестте миноносеца клас „Дръзки“ се създават условия за защита на морския ни суверенитет. България чрез своя военен флот се самоопределя като морска държава и демонстрира решимост, че е готова да отстоява своите интереси в морските си пространства. Военноморските ни сили за пореден път изпълняват своята икономическа функция, като тяхното преместване на море е съпроводено с истински бум в развитието на родните корабоплаване, корабостроене, кораборемонт, морска търговия и на пристанищната ни инфраструктура.

В последващите години на изпитания през войните за национално обединение в началото на XX в., българският военен флот независимо от това, че винаги се изправя срещу превъзхождащ го противник, съумява да защити родните брегове. През 1912 г. бреговата батарея на полковник Милко Железов не позволява на крейсера „Меджидие“ да подложи на артилерийска бомбандировка град Варна, а портовата дружина на пристанище Балчик преотвратява стоварването на противников десант. Безспорно атаката на отряда миноносци срещу крейсера „Хамидие“ се явява апогея на усилията на българските военни моряци през Балканската война. Тази първа българска морска победа, изкована от военния гений на кап.Ір. Димитър Добрев, изиграва решаваща роля за хода на военните действия. В критичния момент, когато българската армия е спряна край Чаталджа, през нощта на 7-ми срещу 8-ми ноември 1912 г. нашият флот нанася сериозен удар на многократно превъзхождащ го противник, с което прекъсва военните превози по море за турската армия и демонстрира решимостта на българите да воюват до победа. Броени дни след това турското правителство подписва мирното споразумение, с което де факто се признават резултатите от победоносния ход на българската армия.

Българските ВМС през Първата световна война

По време на Първата Световна война българските ВМС отново показват, че тяхното съществуване далеч не е символично и вземат активно участие в бойните действия, реализирайки напълно своята отбранителна функция. В периода 1915-1918 г. се формират основните родове сили на флота. Макар и с импровизирани плавателни средства, Минната част на флота, формирайки първите ни миннозаградни сили, успешно изпълнява задачите по предотвратяване на стоварването на противников морски десант, защитата на Варна и противодействието на противниковите морски бомбардировки. Създадените противоминни сили, макар и с цената на тежки загуби като капитан-лейтенант Кирил Минков, не допускат блокирането на основните пунктове и пристанища. През 1916 г. се основава военноморската ни авиация, а същата година се явява рождена и за подводното ни корабоплаване. Малко по-късно по време на морския бой край Балчик, съвместното използване на бреговата артилерия, хидропланите на флота и подводните сили доказва своята ефективност срещу превъзхождащ противник. Десантът в Балчик и край Калиакра е страница първа в историята на десантните ни сили, а в боя при с. Превели, Северна Добруджа портовата рота на флота действа като морска пехота, предотвратявайки пробив на фронта.

От казаното дотук може да се обобщи, че военните години на практика доказват, че балансираното развитие на всички родове сили на флота дава възможност на българските военни моряци да защитят суверенитета и неприкосновеността на родните брегове.

Ньойският договор нанася тежък удар на българските ВМС с наложената забрана България да притежава военен флот и военна авиация. Все пак формирането на Морската полицейска служба позволява да се запази част от корабния състав. Най-голямото предизвикателство за флота е да се съхранят морските кадри и да се поддържа тяхната морска компетентност. В тези тежки години се проявява истинска изобретателност, като се назначават морски офицери за капитани на търговски кораби и на ръководни длъжности в областта на водния транспорт и експлоатацията на пристанищата. На преден план отново излиза икономическата функция на ВМС. Кадрите на флота дават сериозен принос в

развитието на търговското корабоплаване чрез участието си в успешното управление на държавното предприятие „Българско търговско параходно дружество“.

Българската морска идея

Флотските офицери осъзнават, че възстановяването на военноморските сили изисква сериозна просветителска дейност сред българското общество относно ролята на флота, корабоплаването и морската търговия за развитието на родната ни икономика. Ражда се така наречаната „българска морска идея“ – концепция, която има за цел да пропагандира огромното значение на морето и речните пътища върху икономическия напредък и просперитет на България. С цел реализиране на тази идея е основана културно-просветната организация „Български Народен Морски Сговор“, чийто девиз „Към морето и Дунава – за напредък“ говори достатъчно красноречиво за дейността на организацията, а военните моряци са нейното сърце и душа. Така се формира и другата важна характеристика на нашите ВМС – организационното съзнание, че военният флот е неразделна част от морската общност на България, с обединяваща роля за защита на националните ни интереси. И до днес българското морячество и морският бизнес виждат в лицето на нашите ВМС най-важния представител на морска България. Именно тази традиция помогна нееднократно в близкото минало да се реализират програми за обновяване на Военноморските ни сили и да се избегне закриването и обезличаването на ВВМУ.

Сключеното Солунско споразумение през 1938 г. окончателно отхвърля клаузите на Ньойския договор и води до възстановяването на военния ни флот под формата първоначално на Морска дивизия, а по-късно като Морски войски. Макар отново да е значително ошетен в разпределението на военния бюджет, българският военен флот придобива торпедни катери клас „Люрсен“ и „Пауерс“, миночистачни катери, водосамолети и усилва състава на бреговата артилерия. Заслужават уважение изобретателността на българските военноморски офицери в усилията им да развият корабния състав, като изваждат потопената през Първата световна война немска подводница UB-45 и се опитват да я възстановят. И независимо, че главно поради финансови ограничения с успех е увенчано само възстановяването на двигателя и оръдието на подводницата, това е показателен пример за характерната за българските военни моряци грижа за поверените им кораби. По-късно тази особеност изиграва важна роля при усвояването за рекордно кратки срокове на голямото количество новопостъпила във флота материална част по време на Студената война и многократното удължаване жизнения цикъл на корабната техника и въоръжение, позволило съхраняване на цели родове сили.

Българските ВМС през Втората световна война

През Втората световна война българските Морски войски участват със своите Черноморски, Беломорски и Дунавски флотове и новосъздадената Охридска патрулна група. Военните моряци на България отново съумяват да изпълнят достойно дълга си към Родината, като гарантират с минни постановки защитата на българските брегове, изпълняват патрулни задачи, водят противоминни действия и осигуряват ескорта и защитата на морските превози по море. След влизането на България във войната на страната на съюзниците, бойната дейност на флота в борбата с минната опасност по река Дунав и в Черно море се отличава с изключителна интензивност и напрежение на противоминните сили. Отличават се миночистачите „Кирил Попов“, „Искър“, „Осъм“, „Цибър“ и „Христо Ботев“, като последният продължава и днес достойно да служи на българските ВМС като базов буксир. Систематичните противоминни бойни действия, при които срещата със смъртната опасност е ежедневие, продължават до 1948 г., като са унищожени хиляди морски и речни мини. Отново благодарение на тези действия България изпълнява международния си ангажимент да гарантира безопасността на корабоплаването в свои води, а нашите моряци-миньори с право избират за свой девиза „За чисти фарватери!“

ВМС в годините на Студената война

В годините на Студената война ВМС на България бележат значителен ръст. Държавата дава приоритет на въпросите, свързани с отбраната, в резултат на което се увеличава корабният състав, получава се модерна за времето си бойна техника и развитие получават всички родове сили на флота. В щабната служба, подготовката на командирите и флотските подразделения, военното строителство, използването и управлението на ВМС, изцяло се прилага научният подход. Българското морско образование се сдобива със световно признание и се обогатява с научно-изследователска и развойна дейност, която има широка практическа приложимост. Възстановява се подводното плаване, усвоява се противокорабното и противовъздушното ракетно оръжие, създават се морските специални сили, придобиват се значителни способности за борба с подводници, разгръща се ефективна система за логистично и бойно осигуряване и се изгражда ударната мощ на флота. Независимо, че периодът е белязан с политизиране на цялостната дейност на ВМС, необходимо е да се отбележи, че по това време се утвърждават важни флотски традиции, които гарантират жизнеността на военноморските ни сили, като стриктното носене на корабната служба съгласно корабния устав, стремежът на екипажите към увеличаване дните за подготовка на море, постоянното надграждане на постигнатото ниво на практическата подготовка и силната връзка и другарството между членовете на екипажите и бойните разчети.

ВМС в най-новата история

През 90-те години в България настъпват демократичните промени, които поставят на дневен ред развитието на евро-атлантическата перспектива на страната ни. В годините на прехода и кандидатстването на България за член на НАТО и ЕС, ВМС като част от Българската армия има за задача да установи контакт и да спечели доверието на бъдещите съюзници. Основният инструмент за това се явява достигането на оперативна съвместимост съгласно военните стандарти на НАТО. В тази област българските военни моряци с право си спечелват името на първопроходци. Проявеният професионализъм на море, добрата езикова подготовка и бързото овладяване на новите техники, тактики и процедури, които са характерни за ВМС на Р България през този период, получават признанието на партньори от Алианса и са значителен принос за постигането на българското членство в НАТО през 2004 г. и в ЕС през 2007 г.

Участие на ВМС в операции

Отличното представяне на българските кораби в десетки съюзнически учения ежегодно в Черно и Средиземно морета, високото ниво на организираното всяка година от 1993 г. насам национално учение с международно участие „Бриз“, овладяването и прилагането на оперативното планиране на НАТО от щабовете на всички нива във ВМС доказват на практика, че българските военни моряци могат не само пълноценно да участват в морски операции на НАТО, но и да поемат командването и управлението на тези операции. Реален е и приносът на ВМС на Р България към колективната отбрана. Като конкретен измерител за това е тяхното участие с кораби в операциите на НАТО в Средиземно море „Active Endeavour“ ежегодно от 2004 г. до 2014 г., „Sea Guardian“ също ежегодно от 2015 г. до днес, както и „Unified Protector“ през 2009 г. край бреговете на Либия. Към това трябва да добавим участието с офицери в операциите „Ocean Shield“ на НАТО и „Atalanta“ на ЕС в противодействие на пиратството край бреговете на Сомалия и операцията „EURONAVFOR MED/Sophia“ на ЕС срещу нелегалната емиграция в Средиземно море. За пореден път в своята история ВМС на Р България доказва своята ефективност в изпълнение на отбранителната си функция, проявявайки висока степен на адаптивност към новите измерения на националната отбрана в контекста на евро-атлантическата система за колективна сигурност.

Перспективи за развитие

Независимо обаче от безспорните успехи в подготовката на командирите, щабовете и екипажите, придобиването на нова корабна техника и съвременни комуникационни и бойни системи се оказа ключов въпрос за постигането на оперативната съвместимост и поддържането на адекватни способности за изпълнение на задачи на море. Този факт бе отчетен от командването на ВМС и близо две десетилетия приоритет в работата на щаба на ВМС бе формулирането на изискванията и предприемането на конкретни стъпки за придобиване на съвременни кораби, въоръжение и техника. В това отношение включването в състава на българските ВМС на трите фрегати клас Е-71 и минния ловец клас „Трипарти“ представлява качествен преход в тактическото и оперативно използване на корабните единици. На преден план излиза исторически неколккратно доказаната даденост, че за да изпълнят своите конституционни задължения, ВМС на Р България се нуждаят от балансиран и съвременен корабен състав, а когато българските военни моряци разполагат с боеспособни кораби, те винаги са успявали да защитят българското море и родния бряг.

Това е една от многото причини реализирането на проекта за придобиване на многофункционалните модулни патрулни кораби да се разглежда като национален приоритет. Фрегатите Е-71 изиграха важна роля в развитието и запазването на отбранителните способности на флота, но запасът от десетина години живот определя като нецелесъобразна пълната им модернизация, но пък прави наложително възстановяването на техническото състояние и на трите фрегати. Този факт и изчерпаният жизнен ресурс на трите патрулни кораби съветско производство определят закупуването на двата нови патрулни кораби като спешна необходимост, която няма алтернатива и не търпи отлагане. В противен случай България ще загуби способността ефективно да защитава морския си суверенитет и да отстоява националните си интереси на море, което ще има директни и незабавни негативни икономически последици за благосъстоянието на българската държава. Необходимо е и да се отчете, че разработената от ВМС концепция за използването на двата нови кораба съвместно с възстановените три фрегати до придобиването на следващите патрулни кораби представлява балансирано оперативно решение, съобразено с финансовите възможности на нашата страна. Ако се отчете и изискването поне един от новите кораби да бъде построен в България, то реализирането на приоритетния инвестиционен проект на ВМС наред със съществуващия принос към националната и колективна отбрана ще има и директен положителен ефект върху българската икономика.

В настоящия момент, наред с безспорно най-важния за съдбините на българския военен флот проект за нови кораби, ВМС на Р България полагат особени грижа за развитието на всички родове бойни и осигуряващи сили. По този начин те остават верни на разкритите до тук традиции, изградени през 140-годишната история на българското военно морячество. С въвеждането в строя и сертифицирането на минния ловец „Цибър“, противоминните ни сили получиха така нужното попълнение. Предстои закупуването на още два минни ловца от Нидерландия. На дневен ред са активирането на центъра за сбор и поддържане на данни за противоминната обстановка и придобиването на автономни противоминни апарати. ВМС притежават съвременна брегова система за наблюдение на морската обстановка, която чрез добитата от сензорите и обменената с партньорите от НАТО, с другите национални ведомства и в рамките на инициативата MARSUR на ЕС информация, осигурява надежден контрол на морските пространства. С особено внимание се развиват морските специални сили, които вече разполагат с високоскоростни плавателни средства, отработили са възможността за инфилтрация с авиация и е предвидено да получат ново оборудване и въоръжение. В началото на месец декември 2019 г. още един вертолет ще попълни състава на военноморската ни авиация. На дневен ред е и завършването на инвестиционния проект на НАТО за ширококоленова връзка кораб-бряг, който ще издигне морските комуникации на ново ниво. Увенчаха се с успех и положените усилия на ВМС за разработване на мобилен модул за подводни интервенции като този инвестиционен проект

бе одобрен и включен във втория пакет на Постоянното структурирано сътрудничество на ЕС.

В заключение

Българите са се съхранили като народ благодарение на таланта си да създават държава и да изграждат необходимите за нейното функциониране институции. В резултат на този талант преди 140 години нашите далновидни предци полагат основите на нашите военноморски сили като опора на българската държавност – задача, която военните ни моряци изпълниха с чест. Благодарение на своите изградени в години на изпитания традиции и морални ценности, военният флот на България доказва ежедневно, че е и ще бъде в състояние да отстоява морския ни суверенитет и да защитава родните брегове. Защото не случайно нашите деди са измервали величието на България по това на колко морета е граничела.